

Zabawka drewniana „Wózek z konikami”

- Autor Antoni Burkat
- Czas powstania l. 60. XX w.
- Miejsce powstania Osieczany, gm. Myślenice, powiat myślenicki
- Wymiary długość: 45 cm, szerokość: 23 cm
- Numer inwentarzowy MRM/E/177
- Muzeum [Muzeum Niepodległości w Myślenicach](#)
- Tematy [życie codzienne](#), [wieś](#), [wyrzeźbione](#), [zabawa](#)
- Technika [rzeźbienie](#), [toczenie](#), [polichromowanie](#)
- Materiał [drewno](#)
- Prawa do obiektu Muzeum Niepodległości w Myślenicach
- Prawa do wizerunków cyfrowych domena publiczna
- Digitalizacja RPD MIK, projekt Wirtualne Muzea Małopolski
- Tagi [rzemiosło](#), [dzieci](#), [sztuka ludowa](#), [zabawka](#), [3D](#), [pojazd](#), [3D plus](#), [domena publiczna](#)

Wózek ciągnięty przez koniki na kółkach czy biegunach niegdyś był jedną z ulubionych zabawek dziecięcych, dziś wraca na sklepowe półki w modnym ekologicznym wydaniu.

Prezentowany tu drewniany wózek jest częścią większej kolekcji zabawek myślenickiego muzeum oraz nośnikiem opowieści o historii ludowego zabawkarstwa w ogóle. Zabawka ludowa bowiem to nie tylko rzecz użytkowa. Każda ma swoją historię, w proces jej produkcji zaangażowane były całe rodziny. Zajmowali się tym głównie rolnicy mogący zimą, w czasie mniejszego nasilenia prac w gospodarstwie, spokojnie strugać zabawki. Wykonywanie kolorowych cudeniek było dobrym sposobem na dorobienie pieniędzy w takim okresie. Ośrodki zabawkarskie, składające się z kilku wsi, specjalizowały się w konkretnych typach zabawek, technice wyrobu oraz zdobnictwie. Również poszczególne wsie słyną ze swoich wyrobów. Najstarszym ośrodkiem zabawkarskim jest rejon żywiecki, znany z produkcji zabawek ludowych już od XIX wieku.

Rodzaj surowca, z jakiego zabawki były wykonywane, był ściśle związany z regionem. Produkcja zabawek drewnianych rozwijała się głównie na terenach biednej, lesistej południowej Polski. Za warsztat pracy służyła przeważnie szopa lub część pomieszczenie kuchennego. Przy struganiu drewnianych zabawek pracowała najczęściej cała rodzina. Ojciec zwykle przygotowywał materiał i wycinał podstawowe części zabawek, syn je montował, a żona i córka zajmowały się wykończeniami.

Równie popularnym surowcem była powszechnie dostępna glina. Lepiły z niej głównie dzieci, tworzyły gwizdki w formie ptaszków oraz elementy miniaturowej zastawy stołowej, którą małe dziewczynki bawiły się w dom. Gliniane formy były o tyle łatwiejsze w obróbce, że nie wymagały użycia ostrych narzędzi, dzieci nie robiły więc sobie krzywdy. Często również była to przy okazji nauka zawodu.

Popularne było także tworzenie zabawek ze słomy czy korzeni.

Do najbardziej popularnych zabawek ludowych należały koniki na biegunach, na kółkach oraz proste kije z wyrzeźbionymi końskimi głowami. Chętnie bawiono się bryczkami, mebelkami oraz figurkami ludzi i zwierząt. Wielką popularnością cieszyły się zabawki ruchome, takie jak stukające skrzydłami ptaki, zwane klepokami, kręcące się karuzele, a na nich figurki. Wśród ruchomych zabawek były też dziobiące kury, tnące drewno trące, samochody czy samoloty.

Warsztat do produkcji zabawek był prosty i nie wymagał dużych inwestycji. W przypadku zabawek drewnianych składał się z kobylicy (ławy z imadłem), ośnika, pił, dłut, nożyka, czasami tokarki. Ważne były też formy do odrysowania kształtów, pędzel i farby. Zabawki gliniane lepiono ręcznie, czasami wykorzystywano koło garncarskie.

Opracowanie: Bożena Kobiałka (Muzeum Niepodległości w Myślenicach), © wszystkie prawa zastrzeżone

Historia myślenickiego zabawkarstwa

Tradycje myślenickiego zabawkarstwa sięgają 20-lecia międzywojennego. W miarę prężnym, choć przez krótki czas, ośrodkiem zabawkarskim była Poręba, potem także Trzemeśnia, Łęki i Osieczany.

Produkcję tę zapoczątkowali trzej bracia Witasowie z Poręby — Jan, Stanisław i Wojciech. Za ich przykładem i wzorem poszli niebawem Antoni Pachacz, Władysław Jaśkowicz z Trzemeśni, Antoni Burkat z Osieczan (autor prezentowanego na portalu [wózka z konikami](#)) — najwierniejszy tej dyscyplinie.

A wszystko stało się pod wpływem Żywiecczyny, silnego jak na owe czasy, ośrodka wyrobu bryczek, taczek, koników, grzechotek i tym podobnych [ludowych zabawek wykonywanych z drewna](#).

Pierwsze zabawki z Poręby były pod względem technicznym dość nieporadne. Asortyment poszerzył się m.in. dzięki handlarzom-pośrednikom, którzy przynieśli tu przed 1939 rokiem wzory zabawek wyrabianych np. w Jaworowie (ówczesne tereny ZSRR). Przeważały na ogół bryczki, wózki z zaprzężonymi purpurowymi konikami, wycięte z rozmachem i humorem motyle i ptaszki kłapiące skrzydłami, kołyski oraz taczki malowane jaskrawo, barwnie, dekorowane odręcznym lub cyrklowym rytem. Z nowszych wzorów należy wymienić koguty z tułowiem w formie skrzynki, pojedyncze koniki, kujących kowali, grzechotki, karuzele i wszelkiego rodzaju automobile, aeroplany.

Początkowo bryczki, wózki, taczki i kołyski montowano z części struganych ręcznie i dekorowano rytem odręcznym i cyrklowym na podkolorowanym tle. Po II wojnie światowej ryzowanie zarzucono na rzecz malowania wykonywanego farbami anilinowymi za pomocą brzozonego patyka rozklepanego na jednym

końcu. Cepelia usiłowała zaszcześcić w zdobnictwie zabawek technikę wypalania wzoru za pomocą rozpalonego rylca, stosowaną w Porębie do zdobienia solniczek. Próby te jednak nie dały trwalszego rezultatu.

Z towarem na plecach chodzili zabawkarze na sprzedaż w dni targowe do Myślenic, Wieliczki, Mszany Dolnej, Skrzydłnej, Dobczyc i na odpusty do Kalwarii. Niektórzy odstawiali swoje wyroby do sklepów w Krakowie.

W zbiorach myślenickiego muzeum znajduje się kolekcja 58 drewnianych zabawek, w tym grupka zwierzątek wystruganych przez Ignacego Majerka ze Skomielnej Czarnej.

Osobną grupę (26 sztuk) w zbiorach muzeum stanowią zabawki gliniane: cukierniczki, fajka, dzbanuszek, skarbonki, solniczki, konewka, koszyczki w eliptycznym kształcie, foremki do ciast, komplety maleńkich filiżanek malowanych w wielobarwne wzory. Wszystkie te zabawki zostały wykonane przez znanego garncarza Józefa Gacka ze Skomielnej Białej i nawiązują w zdobnictwie do wyrobów rabczańskich.

Opracowanie: Bożena Kobiąłka (Muzeum Regionalne „Dom Grecki” w Myślenicach), © wszystkie prawa zastrzeżone

Zobacz: [Zabawkę drewnianą — wózek z konikami](#) oraz [zabawkę „Pochód Lajkonika”](#)

Tagi: [sztuka ludowa](#), [zabawka](#), [Myślenice](#), [rzemiosło](#), © wszystkie prawa zastrzeżone

Drewniane zabawki ludowe

Tak jak teraz plastik i różnego rodzaju tworzywa sztuczne, dawniej podstawowym budulcem zabawek było drewno.

Zabawki, które trafiały do rąk dzieci, mogły pochodzić z trzech źródeł: były zrobione przez nie same (w kolekcji Wirtualnych Muzeów Małopolski można znaleźć [rowerek wykonany przez 12-letniego chłopca](#)), wystrugane przez dorosłych — starsze rodzeństwo, kogoś z rodziny czy rzemieślnika, kupowano je także na jarmarkach, lokalnych odpustach i od wędrownych handlarzy.

Wśród zabawek najbardziej popularne były konie na biegunach, a także miniaturowe narzędzia — wózki, taczki. Stałymi uczestnikami dziecięcych zabaw były też koniki zaprzężone do wozu (zobacz [wózek z konikami](#)), kury dziobiące ziarno, karuzele, kołyski, a także różnego rodzaju wiatraczki i ptaszki.

Wyobraźnię najmłodszych pobudzały zabawki skonstruowane z kilku połączonych deseczek, które można było składać i rozkładać. Zwykle były do nich przytwierdzone rzeźbione figurki żołnierzy lub lalek (zobacz [pochód Lajkonika](#)). Takie skomplikowane konstrukcje z mechanizmami wprawiającymi w ruch, pięknie rzeźbione i malowane figurki wychodziły często spod dłuta ludowych rzeźbiarzy i majsterkowiczów.

Kraków był jednym z centrów zabawkarskich — drewniane zabawki sprzedawano tu podczas odpustów — tradycyjnego Emausu i święta Rękawki, które przypadały w czasie Wielkiej Nocy.

Z tej tradycji czerpali artyści zgrupowani w [Stowarzyszeniu Warsztaty Krakowskie](#), którzy utworzyli pracownię zabawkarstwa, a których dzieła nawiązywały do ludowego wytwórstwa (zwłaszcza dzięki technice i metodzie produkcji).

Opracowanie: Redakcja WMM,

Ten utwór jest dostępny na [licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska](#).

Tagi: [Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie](#), [sztuka ludowa](#), [zabawka](#), [dzieci](#),

Świat zabawek Jana Oprochy

W XIX i aż do połowy XX wieku Kraków był znaczącym centrum [zabawkarstwa ludowego](#). To tu właśnie murarze z krakowskich przedmieść: Zwierzyńca, Krowodrzy, Czarnej Wsi, Ludwinowa czy Podgórze (do 1915 roku odrębnego miasta), w okresie zimowym, kiedy ustawały prace murarskie, nie tylko dorabiali sobie, budując szopki, sprzedając je, a z kukiełkowymi szopkami kolędując, ale też zajmowali się wyrobem popularnych zabawek, które znajdowały zbyt na dorocznych, wiosennych odpustach.

Do niewielu znanych z nazwiska twórców drewnianych krakowskich zabawek zalicza się wykonawca [Pochodu Lajkonika](#) — Jan Oprocha, urodzony w 1858 roku, który tworzył jeszcze do II wojny światowej. Wykonywał on nie tylko figurki Żydów, ale też innych postaci typowych dla Krakowa i jego przedmieść, podpatrzonych w przeróżnych sytuacjach. Jego zabawki, które zachowały się w zbiorach Muzeum Etnograficznego w Krakowie, są łatwo rozpoznawalne, gdyż figurki przez niego wykonane odznaczają się charakterystycznym, niepowtarzalnym stylem. Wszystkie są nieco karykaturalne, o zaokrąglonych kształtach i pucułowatych twarzach, co może nie zawsze rozśmieszy, ale przynajmniej wywoła uśmiech na twarzach oglądających je osób. Był on autorem wielu postaci reprezentujących już dziś zapomniane zawody i zajęcia, jak na przykład: olejkarza, wędrownego sprzedawcy butów, hycła na wozie zaprzężonym w konie. W swoich zabawkach przedstawił też zabawne sytuacje, jak: *Przewoźnik z damą w łódce*, *Ojciec pilnujący „majki”* czy *Pijak z flaszką na huśtawce*. Twórca ten utrwalił też jedną z zabaw, popularnych na Rękawce jeszcze do lat 50. XX wieku. Po drążku imitującym słup, na szczycie którego umieszczono buty, pęto kielbasy i flaszkę, za pociągnięciem sznurka wspina się drewniana figurka chłopca w celu zdobycia upragnionych nagród. Nie można jednak zapominać, że były to zabawki seryjnie produkowane na sprzedaż. Figurki, często powtarzalne, komponowane w różne grupy lub samodzielne, osadzone były na podstawkach, a pod butami lub w miejscu nóg posiadały sprężynki, dzięki czemu poruszały się, chwiały bądź poskakiwały. To zastosowanie sprężynek w konstrukcji drewnianych figurek, nie tylko przedstawiających Żydów, to charakterystyczna cecha zabawek wyrabianych przez krakowskich murarzy, tak jak i malowane na kolor zielony, czasem ozdabiane białymi, żółtymi lub różowymi szlaczkami podstawki, na których były osadzone.

Pracę Jana Oprochy kontynuował do końca lat 70. XX wieku syn noszący to samo imię. Jego figurki są podobne w stylu, ale nie mają już tyle wdzięku co te wykonane przez ojca. W zbiorach krakowskiego Muzeum Etnograficznego znajduje się też orszak Lajkonika wykonany przez Jana Oprochę — syna, ale jako kompozycja na podstawie bez kółek, choć postaci też są osadzone na sprężynkach, a także liczne figurki Żydów, kosynierów, pary krakowiaków oraz już nie żandarm, lecz *Milicjant z psem*.

Opracowanie: Małgorzata Oleszkiewicz (Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie), © wszystkie prawa zastrzeżone

Zobacz inne zabawki w kolekcji Wirtualnych Muzeów Małopolski:

[Zabawka drewniana „Wózek z konikami”](#)

[Zabawka „Parowóz drewniany” autorstwa Tadeusza Matusiaka](#)

Przeczytaj o [historii myślenickiego zabawkarstwa](#).

Więcej informacji na temat krakowskich zabawek znaleźć można w:

Oleszkiewicz Małgorzata, Pyła Grażyna, *Czar zabawek krakowskich*, Kraków 2007

Tagi: [Kraków](#), [tradycja](#), [Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie](#), [szopka](#), [lalki](#), [sztuka ludowa](#), [zabawka](#), [Myślenice](#), [Żydzi](#), [Lajkonik](#), [Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego w Kętach](#), [targ](#), [dzieci](#), [Kęty](#), [pojazd](#), © wszystkie prawa zastrzeżone